

EL PAPER DEL LLEURE EDUCATIU EN EL BENESTAR DELS INFANTS QUE PATEIXEN O QUE HAN PATIT MALTRACTAMENT

Cèlia Colldecarrera Sunyer

Universitat de Girona

Resum

Els infants que han patit, o que pateixen, maltractament es troben amb diferents barreres i complicacions, com ara en la gestió emocional. El present estudi té com a objectiu principal conèixer si el lleure pot tenir un paper en el benestar d'aquests infants. S'ha realitzat a través d'una metodologia qualitativa, a partir de l'estudi de dos casos, triangulant les opinions i les aportacions dels mateixos infants, de les famílies i dels professionals d'un centre obert. S'han pogut comparar les respostes i quines aportacions té el lleure en els dos casos estudiats. Un dels resultats de l'estudi és el fet que els infants participen en activitats de lleure, sobretot en el centre obert, on s'aposta per executar activitats d'oci i de lleure educatiu, i gràcies a aquestes han obtingut diferents aprenentatges i habilitats per a fer front a les seves situacions personals.

Paraules clau

Maltractament infantil, lleure educatiu, centre obert, benestar.

THE ROLE OF EDUCATIONAL LEISURE IN THE WELL-BEING OF CHILDREN WHO SUFFER OR HAVE SUFFERED FROM ABUSE

Abstract

Children who have experienced or are experiencing mistreatment face various barriers and complications, such as emotional management. The main goal of this study is to determine if leisure activities can play a role in the well-being of these children. The study was conducted using a qualitative methodology, examining two cases and triangulating the opinions and contributions of the children themselves, their families and professionals from an open center. The responses and contributions of leisure activities in the two cases studied were compared. One of the study's results is that the children engage in leisure activities, especially at the open center, where there is a focus on implementing recreational and educational leisure activities. Through these activities, the children have gained different learning experiences and skills to cope with their personal situations.

Key-words

Child maltreatment, leisure education, open center, well-being.

1. Marc teòric

1.1. El maltractament infantil

Segons l'Organització Mundial de la Salut (2022), es defineix el maltractament infantil com totes aquelles accions que poden estar relacionades amb l'abús o la desatenció, dirigides i que afecten els menors de divuit anys, que poden causar danys importants en el seu desenvolupament. Alguns exemples són situacions de maltractament físic o psicològic, abús o violència sexual, negligència o explotació comercial. En totes, es posa en risc la dignitat i la vida de la persona i es troben emmarcades en un context d'una relació de responsabilitat, confiança i/o poder.

A Catalunya la xifra dels infants que han patit maltractament infantil pot variar segons la font consultada i els criteris que s'utilitzen per a definir aquest concepte. Segons el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya, durant el 2020 es van rebre 13.341 comunicacions de maltractament infantil a través dels serveis socials i la Fiscalia de Menors i es van obrir 4.661 expedients de protecció de menors per sospita de patir maltractament (Generalitat de Catalunya, 2022).

Cal destacar però, que aquestes dades són només una part dels casos reals de maltractament que existeixen, ja que hi ha moltes situacions que no són detectades o que no es comuniquen a serveis socials o a la Fiscalia de Menors.

Pels infants, patir maltractament porta conseqüències greus en diferents àmbits de la seva vida, tant a curt com a llarg termini. Segons investigacions recents (Fañanás, 2021), hi ha una relació directa entre el maltractament infantil i el risc de patir una malaltia mental. Algunes de les emocions i sentiments presents en els infants que sofreixen maltractament són la por, la tristesa, l'enuig i la ràbia, entre altres. Aquest mateix autor comenta que això els afecta en el seu desenvolupament bio-psico-social i fa que hi hagi una "desregulació emocional", és a dir, una dificultat i incapacitat de poder fer front a aquestes emocions.

L'atenció i el suport a infants que es troben en una situació de maltractament és una necessitat i és considerat un dret humà bàsic. Això es tradueix en el fet que s'han de crear polítiques, serveis i intervencions centrades i especialitzades en la protecció, el tractament, l'atenció i el benestar dels infants que es troben en una situació de vulnerabilitat, on hi ha maltractament infantil (Arranz i Torralba, 2017).

Els mateixos autors afegeixen i destaquen que el maltractament infantil és un concepte molt complex i ampli, ja que dona cabuda a molts tipus de situacions diferents, i s'han de tenir en compte i analitzar diversos elements com ara els aspectes culturals que té la família en relació amb el concepte de bon tracte infantil o el nivell d'intencionalitat que té l'adult en les accions que realitza, entre altres. Aquest fet implica que s'hagin de

plantejar, crear i dur a terme nombroses intervencions variades i innovadores per poder fer front a les situacions de vulnerabilitat en què es troben els infants.

1.2. El model ecològic de la intervenció educativa

Per a definir i idear aquestes intervencions es pot tenir en compte el model ecològic que proposa Bronfenbrenner (1987). Aquest suggereix una nova vessant per comprendre el desenvolupament humà, relacionat amb les interaccions que fa la persona amb els diferents ambients i contextos en els quals es troba. Aquest model està centrat en quatre grans grups, o conceptes, que es poden entendre com quatre esferes concèntriques, cadascuna dins de la següent: el microsistema, el mesosistema, l'exosistema i el macrosistema, essent aquesta última la que engloba a totes les altres.

Dins el microsistema hi trobem els vincles i les relacions que la persona té amb el seu entorn més proper. Es dona importància a les interaccions, a les connexions, a les dinàmiques i als rols que s'estableixen. En aquesta esfera hi hauria la família, per exemple. La segona esfera és el mesosistema centrada en els vincles que sorgeixen amb els diferents entorns i contextos en què la persona participa. Per exemple la relació entre la família i l'escola. La tercera esfera, l'exosistema, engloba aquelles situacions i contextos en què la persona no participa directament però que també modifiquen i canvien els entorns en els quals hi ha present la persona. Algun exemple podria ser el sistema polític o els mitjans de comunicació. Finalment, hi ha la quarta esfera, el macrosistema, que defineix la complexitat de sistemes, ideologies, organitzacions, institucions socials i cultures que envolten a la persona i als seus contextos (Bronfenbrenner, 1987).

Bronfenbrenner (1987) afirma que perquè la persona pugui assolir un bon desenvolupament humà, és necessari el suport i l'acompanyament d'altres persones. Si aquestes realitzen unes conductes poc centrades en el suport i en les necessitats de l'individu, això pot ocasionar barreres i dificultats en el desenvolupament humà. El mateix passa amb les relacions entre els entorns. És per això que l'autor considera que l'entorn té el paper d'actuar i de funcionar de manera beneficiosa i productiva per a ser un context positiu de desenvolupament, on es tinguin en compte les relacions socials i com es desenvolupen aquestes.

Així doncs, es pot entendre que hi ha molts factors que juguen un paper important en el desenvolupament dels infants i de les persones. A través d'aquest model es poden dissenyar intervencions educatives centrades en les eines i els recursos que es poden donar a la persona en desenvolupament des dels diferents sistemes i garantir que hi hagi unes relacions fortes i positives entre aquests.

Pel que fa a l'educació en el lleure, es pot trobar en dues esferes diferents, de manera conjunta. El lleure es trobaria en la primera i segona esfera, en el microsistema i el macrosistema. En la primera esfera, ja que es creen relacions i vincles amb l'infant i aquestes relacions fan que aquest es desenvolupi d'una manera determinada, rebent eines

i recursos que no rebria si no estigués en aquest context. En la segona esfera, perquè el lleure es pot relacionar i interaccionar amb altres àmbits de desenvolupament de la persona, com ara amb l'escola, la família, etc.

1.3. El lleure educatiu i els seus beneficis

El concepte de l'oci i del lleure ha anat desenvolupant-se al llarg del temps i ha adquirit significats diferents. Tot i això, es pot entendre de forma general, tal com comenta Cuenca (2011), com un conjunt d'activitats i accions que es realitzen fora de l'àmbit laboral, relacionades amb l'experiència personal i amb l'entorn social. Maditinos et al. (2014) ho defineixen com aquell temps lliure que queda després d'haver realitzat les hores destinades a activitats laborals o formatives, les tasques diàries de la llar i les cures personals. S'han d'entendre com activitats que estan definides per conceptes com ara la diversió i el gaudi, el descans i el desenvolupament. A més, s'ha de considerar un dret humà bàsic (Cuenca, 2011).

Cuenca (2011) afegix que el lleure està enfocat a aquelles experiències que generen participació, cohesió i identificació social, alhora que també potencien un coneixement i desenvolupament personal. Així doncs, a través de l'educació en el lleure es poden generar una sèrie de beneficis i de canvis cap a les persones que hi participen. Moltes escoles, segons afirmen Maditinos et al. (2014), expressen que hi ha clarament una relació positiva entre les activitats de lleure i la millora de la qualitat de vida, entenent aquest concepte com les condicions i indicadors de benestar personals i socials.

Les activitats de lleure, doncs, poden generar un gran impacte i transformacions en diferents àmbits de la vida. Alguns d'aquests són el sentiment de pertinença a una comunitat, la transformació social per assolir un món més just, valors per donar sentit a la vida i poder reflexionar sobre la mateixa identitat, com ara l'autoconeixement. A més, també es pot fer un treball enfocat a la prevenció social, a la cerca de la inclusió i la igualtat d'oportunitats, i en la combinació entre la vida familiar i professional, que és possible gràcies als espais educatius que proporcionen als infants noves oportunitats en moments en què els pares no poden fer-se càrrec d'ells (Ruiz de Gauna, 2012).

En el cas dels infants en situació de vulnerabilitat, de risc o aquells que han patit o pateixen maltractament, hi ha pocs estudis que parlin dels beneficis que poden obtenir en participar en experiències de lleure educatiu. Segons Mateo et al. (2019), les persones que es troben en una situació de vulnerabilitat es troben en una posició de poc control i de manca de poder davant de riscos i, per tant, amb unes circumstàncies de desprotecció. Aquests autors manifesten que la participació en activitats de lleure de qualitat amb persones que es troben en situacions similars els permet aconseguir no només habilitats i coneixements, sinó també actituds i conductes basades en uns valors determinats i a través de la llibertat d'elecció.

El lleure ofereix diferents espais i recursos per a poder tractar les necessitats de tots els participants i treballar i educar en valors. A la vegada, aquest es converteix en un instrument privilegiat d'observació i detecció de les necessitats dels infants i adolescents. Si es crea un espai de confiança i positiu, es poden realitzar intervencions i pràctiques enfocades en el coneixement de sentiments i emocions, obtenint eines de gestió que als infants els resulten molt útils i compensen la seva tendència a la “desregulació emocional” (Mateo et al., 2019).

Per acabar, aquests mateixos autors, van dur a terme entrevistes a joves que es trobaven en situació de vulnerabilitat. En aquestes, van apuntar quins són alguns dels beneficis que té el lleure en la intervenció socioeducativa. Alguns d'aquests són: generar relacions entre els iguals gratificants i positives, potenciar el desenvolupament personal, i també les capacitats intel·lectuals, aprenentatges molt diversos, com ara, l'assertivitat, el sentit crític, l'expressió, l'autonomia o la creació d'una identitat. Es destaca un guany en maduresa emocional i de control de l'ansietat, i un elevat sentiment de pertinença, que ajuda a millorar l'autoestima.

1.4. Centre obert

Un dels espais que permet lluitar contra el maltractament infantil a través d'activitats de lleure educatiu són els centres oberts, uns serveis socioeducatius diürns que s'encarreguen de prevenir i compensar situacions de risc. Els beneficiaris d'aquests serveis són infants i adolescents que presenten dificultats en el seu desenvolupament i factors de risc, però que no són prou greus per a justificar una separació del seu entorn familiar. En aquest tipus de centre, es tracten aquelles situacions que es poden abordar *in situ*, tot i que hi hagi presents indicadors de risc, per poder-les millorar a curt i a mitjà termini (Cónsola et al., 2018).

La Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i a l'Adolescència (FEDAIA, 2006), afegeix que per a fer aquest treball, s'intervé amb l'infant o l'adolescent de forma integral en els seus processos personals. Per fer-ho, els centres oberts són espais on es promou una socialització ampla, plural, flexible i diversa, per a poder fomentar la integració i la convivència positiva. Tot això a través d'una metodologia educativa caracteritzada per un seguiment individual, un treball en grup a través de la vida quotidiana i activitats per a poder treballar competències, principis, aptituds i valors.

Per a portar a terme la tasca educativa, emmarcat en aquesta metodologia educativa esmentada, es plantegen i dissenyen programes socioeducatius, tenint present totes les necessitats dels beneficiaris del servei. Alguns d'aquests programes són l'educació de la salut, suport i acompanyament a l'escolarització, atenció a les famílies, dinàmiques de participació i l'educació en el lleure. Les dinàmiques de lleure estan presents en les intervencions i en les activitats que es realitzen en el centre obert. Serveixen d'eina per a poder treballar amb els infants i els adolescents, i per a donar resposta a les necessitats que puguin tenir (FEDAIA, 2006).

1.5. Objectiu de l'estudi

L'objectiu principal d'aquest estudi és explorar el paper que té el lleure en el benestar dels infants que pateixen o que han patit maltractament. D'aquest objectiu general en sorgeixen tres d'específics:

1. Explorar les activitats de lleure en les que participen els infants.
2. Identificar les aportacions de les diferents activitats de lleure en el benestar d'infants des de la perspectiva de les famílies, de professionals i dels mateixos infants.
3. Comparar les aportacions del lleure en els dos casos estudiats.

2. Mètode

2.1. Metodologia utilitzada

El treball està centrat en l'anàlisi de dos casos d'infants que pateixen maltractament infantil i que destinen part del seu temps lliure a participar en un centre obert. S'ha optat per una metodologia qualitativa per tal de comprendre amb profunditat la importància que té el lleure en el benestar d'infants que han patit o pateixen maltractament. Concretament, es tracta d'una anàlisi de casos múltiples que triangula les consideracions de professionals del sector, els familiars dels infants, i els mateixos infants.

La recerca es va desenvolupar en un centre obert, d'una ciutat de la província de Girona, a Catalunya. El servei es va triar pel fet que es treballa a partir de la prevenció, on molts dels infants que hi participen han patit, o pateixen, maltractament.

2.2. Participants

Els dos casos que s'analitzen en el present estudi han estat seleccionats seguint els següents criteris: (a) edat: infants d'una edat similar, que cursin entre tercer i quart de primària; (b) variabilitat: pel que fa al gènere, a la situació personal i familiar i a característiques personals; (c) situació personal: que fossin infants que hagin patit, o que pateixin, maltractament infantil, sense tenir en consideració si ha estat lleu, moderat o greu; i (d) que participin en el centre obert.

La selecció dels dos infants s'ha fet des de l'equip de professionals del centre obert, un cop exposats els requisits de l'estudi. Les característiques dels infants que finalment han participat en la recerca es detallen a la Taula 1.

Taula 1. Característiques dels participants

NOM INFANT	EDAT	CURS ESCOLAR	GÈNERE	GRAU DE MALTRAC-TAMENT	FAMILIAR	PROFESSIONAL DE REFERÈNCIA
Ànnia (I1)	10	4t	Nena	Moderat	Clara (M1)	Carla (P1) Manel (P2)
Albert (I2)	8	3r	Nen	Baix	Bruna (M2)	Carla Manel

Els noms de les persones entrevistades han estat modificats, per tal de garantir el seu anonimat.

D'una banda, la primera participant és l'Ànnia (I1), una nena de deu anys, que fa quart de primària. Va començar a anar al centre obert quan tenia sis anys, és a dir, fa quatre anys que hi participa. Prové d'una família monoparental i és la filla petita de quatre fills.

De forma resumida i breu, l'Ànnia ha patit maltractament per dos factors diferents. El primer és el fet d'haver viscut experiències de violència de gènere del pare contra la mare de l'Ànnia, quan aquest encara vivia a casa. El pare mai ha estat una figura gaire present, però continuava mantenint el contacte espontani, fins a les darreres vacances que els fills van passar-les amb el pare, on allà van viure una experiència violenta per part del pare cap a l'àvia dels infants. Això va ocasionar un malestar als infants. Es va valorar fer un allunyament dels infants de la figura del pare.

El segon factor és el fet que la mare de l'Ànnia té una mancança d'habilitats i estratègies per la cura dels seus fills, fet que genera situacions de negligència. A més, hi ha present una dificultat per a posar límits.

D'altra banda, el segon participant és l'Albert (I2), un nen de vuit anys que està cursant tercer de primària. Va començar al centre obert quan tenia sis anys també, i aquest és el seu tercer any. És fill únic, i també prové d'una família monoparental, on només hi ha present la figura de la mare.

A l'Albert se li va diagnosticar un estrès posttraumàtic, de la situació familiar que va viure quan tan sols era un nadó, ja que el pare va exercir violència de gènere sobre la mare, fins que es van divorciar i el pare va deixar de ser present en la vida de l'infant. La mare no té les eines suficients, i tampoc té una xarxa social i de suport, per a poder fer front a la situació que va viure, i això repercuteix en la relació i en la cura del seu fill, ocasionant negligències i situacions de maltractament.

A part de les entrevistes amb els infants, també s'han dut a terme entrevistes a les famílies d'aquests. L'únic criteri que s'ha tingut en compte ha estat que fossin familiars amb ganes de participar-hi. No s'ha especificat si havia de ser família de primer, segon o tercer grau. Per cada cas, han participat les mares dels infants.

Finalment, el tercer grup han estat els professionals del centre obert. El criteri ha estat que fossin professionals coneixedors de la situació i del cas dels infants entrevistats, i que tinguessin ganes de participar en la recerca. Han participat dos professionals, que són els

que treballen amb els infants participants. La Carla (P1), una de les professionals, té la titulació d'educadora social, i en Manel (P2) té el títol d'integrador social, i està cursant quart del grau d'Educació Social.

2.3. Instruments de recollida d'informació

S'ha realitzat un total de sis entrevistes, durant el mes d'abril del 2023. Els participants van ser entrevistats de forma individual, menys els infants, que van estar acompanyats de l'educadora de referència, per tal de sentir-se més segurs a l'hora de respondre les preguntes. Les dues entrevistes amb els infants van tenir una durada de vint minuts cada una; amb els familiars mitja hora per entrevista; i amb els professionals una va durar tres quarts d'hora i l'altra una hora. Totes han estat conduïdes, enregistrades i transcrites literalment per l'autora del present estudi.

L'instrument utilitzat ha estat les entrevistes semi-estructurades, amb un guió de preguntes que es podien reformular i modificar durant el transcurs d'aquestes. A través d'aquestes entrevistes es busca aconseguir el relat dels tres grups de participants en relació amb cada cas per conèixer quines són les seves opinions, analitzar-les i comparar-les.

Els guions són diferents per cada grup de participants si bé mantenen punts temàtics comuns. En el cas dels infants, les preguntes formulades busquen conèixer quines activitats fan al centre obert, quina avaluació fan d'aquestes, saber què és el que més els agrada i funciona, quins aprenentatges realitzen i quines repercussions té en el seu benestar. Així mateix, s'explora en quines altres activitats de lleure participen i quina n'és la seva valoració. Per poder fer l'entrevista més dinàmica i que els infants tinguessin més facilitat per a respondre a les preguntes, algunes d'aquestes disposaven d'imatges com a suport.

En l'entrevista als familiars, se'ls pregunta els motius pels quals el seu fill o la seva filla participa en el centre obert, quina valoració en fan i la percepció que tenen del valor del lleure en aquestes intervencions socioeducatives.

Finalment, el guió d'entrevista als professionals inclou preguntes per conèixer la metodologia emprada i la concepció que tenen els professionals de la importància del lleure en el benestar dels infants que han patit maltractament en general i en el cas particular dels infants seleccionats pel present estudi.

2.4. Aspectes ètics

S'ha garantit el consentiment informat i lliure de tots els participants, dissenyant un document específic per la present recerca. En aquest document hi ha explicat l'objectiu principal de l'estudi, la finalitat de gravar-la i que aquesta gravació serà només d'ús exclusiu per a poder fer l'article. Finalment, també s'informa que poden aturar l'entrevista

quan vulguin i tenen el dret a no respondre les preguntes que així ho considerin. A més, es garanteix l'anonimat de tots els participants, i en el present estudi s'han modificat els noms dels entrevistats.

Pel que fa als infants, menors d'edat, en el document també es requereix el consentiment del seu pare, mare o tutor legal.

Totes les persones participants ho han fet de manera voluntària, sense rebre compensacions de cap classe.

2.5. Anàlisi de dades

Posteriorment, s'ha fet una anàlisi de contingut temàtic a partir d'un procés de codificació. Per fer-ho, s'han analitzat les transcripcions de les entrevistes i s'han organitzat les dades i la informació d'aquestes en diferents temes i categories, estructurades a partir dels objectius de la investigació.

Un cop les dades estaven organitzades, s'han analitzat de forma aïllada per cada cas, i llavors s'han comparat els dos casos. Els resultats s'han relacionat llavors amb el marc teòric del present estudi.

3. Resultats

A partir de l'anàlisi dels resultats i del procés de categorització s'han obtingut cinc temàtiques diferents, que són: (a) les activitats que es realitzen al centre obert; (b) les activitats de lleure on participen els infants entrevistats; (c) sentiments i emocions que tenen els infants al centre obert; (d) els aprenentatges obtingut a través de les activitats de lleure; i (e) la valoració del paper del lleure. Aquests són els cinc conceptes que apareixen, i que es poden relacionar amb els objectius establerts de l'estudi i de les entrevistes.

3.1. Activitats que fan al centre obert

El desenvolupament de les activitats en el centre obert es pot dividir en quatre parts, que es desenvolupen cada tarda que els infants van al servei, tal com expliquen els dos professionals entrevistats. La primera part és l'acollida, on els infants van arribant, berenen i tenen una estona lliure, on poden fer les activitats que vulguin, de manera individual o amb els altres companys. La segona part està enfocada al suport escolar, destinant mitja hora o tres quarts a fer deures que puguin tenir els participants o aprenentatges acadèmics. La tercera part és la dinàmica socioeducativa, són les activitats que es trien a l'assemblea amb els mateixos infants, i que són de caràcter lúdic. Finalment, la quarta part és l'avaluació, on abans de marxar, es destinen quinze minuts a un espai on els infants poden expressar com han arribat al servei, i a causa de tot el que ha passat a la tarda, com marxen. En aquest sentit, un dels professionals exposa:

“Anem fent la tarda així, però no tenim un pedagog amb el qual ens basem o un tipus de metodologia que seguim exactament, sinó que intentem potenciar hàbits saludables i atendre a les necessitats individuals de cada infant” (P2).

Els dos professionals afegeixen que utilitzen el lleure educatiu com una eina més, sobretot perquè les activitats siguin més atractives i interessants pels infants, i no tot el treball és a través del lleure educatiu. El centre obert és un recurs on es treballa amb la voluntarietat dels usuaris, per tant, aquest han de voler anar-hi.

Se'ls hi va demanar als dos infants entrevistats quines activitats feien durant les tardes al centre obert, i algunes d'aquestes són: dibuixar, deures, jugar, rentar les dents, berenar, assemblea, anar al parc, tallers de cuina, anar al parc a fer jocs lliures, sortides com ara al Salting, manualitats, tallers com ara de ceràmica o de percussió, excursions, gimcanes, etc.

De totes aquestes activitats, les que més els hi agraden són les hores de joc lliure i d'activitats, com ara dibuixar o tallers de cuina. Alhora, les famílies coincideixen també en valorar positivament aquestes activitats lúdiques i les diferents sortides que fan, ja que:

“Fan alguna cosa fora del que és quotidià, això els emociona molt” (M1).

3.2. Activitats de lleure que realitzen els infants

Fora del centre obert, els dos infants disposen de més temps lliure. Pel que fa a un dels infants entrevistats afirma que algunes de les seves activitats durant el seu temps lliure són jugar amb una seva amiga, anar d'excursió puntualment amb la seva família i estar molt a casa, on dedica temps per mirar la tele, jugar a videojocs, jugar a jocs de taula i mirar el mòbil, sobretot el Tik-Tok. De tant en tant, diu que també escriu històries i balla, també a casa seva. Es pot observar doncs com la tecnologia té un gran paper en el seu temps lliure i en les seves activitats d'oci. No fa cap activitat esportiva, a part de les que es fan al centre obert.

En canvi, pel que fa a activitats creatives, la seva mare afirma que a casa pinten i dibuixen, de manera conjunta. També afegeix que acostuma a estar estirada al llit, amb el mòbil. En el seu temps lliure no realitza cap altra activitat extraescolar; quan no està a casa, està al parc.

Pel que fa a l'altre infant que participa en l'estudi, duu a terme activitats creatives i culturals durant el seu temps lliure, sobretot llegeix, escriu còmics i fa art-teràpia un cop per setmana. A més, l'any passat estava apuntant a extraescolar de teatre, però no se sentia a gust amb el grup i va decidir no continuar més. Pel que fa a les activitats d'esport, actualment no en realitza cap, però l'any que ve s'apuntarà a bàsquet.

La seva mare afirma que intenta que en el temps lliure del seu fill no hi hagi massa tecnologies i han arribat al pacte que només pot jugar a videojocs i estar amb l'ordinador els caps de setmana, i entre setmana, si vol mirar la televisió ho pot fer en anglès:

“És una qüestió que m’ha costat molt negociar amb ell. Té molts problemes de dèficit d’atenció i d’extra-estimulació i amb les pantalles és impossible que funcioni res, perquè entra en bucle. La frase és aquesta, que és impossible” (M2).

També afegeix que fa una temporada ella es trobava parada, que no treballava i tenia tot el temps possible per a passar el temps lliure del seu fill de manera conjunta, i que no es plantejava que aquest fes altres activitats extraescolars i de lleure. En canvi, actualment considera que és necessari que el seu fill faci més activitats durant el seu temps lliure, ja que ella treballa i pensa que aquests poden ser beneficioses per ell.

Així doncs, el centre obert es converteix en un dels punts de referència on destinen part del seu temps lliure, i on reben la major part de la seva educació en el lleure.

3.3. Sentiments i emocions presents al centre obert

Es va demanar als infants que triessin algunes emocions i sentiments que eren més presents quan estaven al centre obert. Tots dos coincideixen en el fet que se senten tranquils, participatius, estimats i cuitats, tenen curiositat i senten sorpresa:

“Arribo el dilluns i no me’n recordo de quina activitat ens toca fer, i de cop, quan ens ho expliquen, em fa estar feliç, motivada i em sorprèn, perquè fem coses molt divertides” (I1).

Afegeixen, però que a vegades també se senten avorrits, sobretot quan han de fer els deures o quan hi ha alguna activitat que no els agrada. Una de les participants explica que a vegades sent ràbia, perquè sent que algunes companyes la molesten o que no li fan cas, però que ho pot solucionar ràpidament amb l’ajuda dels educadors. L’altre participant va exposar que havia arribat a sentir por, l’any passat, perquè hi havia una situació amb un altre company que era complicada i que feia que no se sentís a gust. Però va rebre un acompanyament per part dels professionals que va fer que pogués gestionar aquest sentiment de por i fer front a la situació. En relació amb aquesta situació, l’infant va expressar el següent:

“Hi havia un altre nen que no em tractava bé, i jo tenia por. No estava content amb la situació, però els educadors em van ajudar. Vam parlar molt amb el nen, amb l’escola fins i tot. Em van escoltar, i ara ja no tinc por, perquè ja ha canviat tot” (I2).

3.4. Aprenentatges que fan a través de les activitats de lleure

En les activitats que es porten a terme al centre obert, es treballen habilitats i valors. Els dos infants que participen en l'estudi comenten que gràcies a aquestes activitats han après a tenir més autoestima, a cooperar i a treballar en equip, a tenir confiança en un mateix i a compartir. A més, afegeixen que també han après a demanar perdó, a potenciar la creativitat i a comunicar-se assertivament:

“He après a estimar-me a mi mateixa i a confiar més en mi. Ho aprenc fent activitats, perquè fem activitats relacionades amb això, i en algunes tutories individuals també” (I1).

“El que no he après és a no treballar en grup i en ser individual, i en no escoltar als altres, i pensar que tot el que dic jo és correcte i és el que s'ha de fer, sense fer cas al que els meus amics diuen també” (I2).

Una de les mares entrevistades confirma que ha pogut observar com la seva filla ha entès què és l'empatia i afirma al centre obert es potencia molt. A més, conjuntament amb l'altra mare entrevistada, coincideixen en explicar que un dels aprenentatges més gran que han fet els seus fills ha estat saber què són les emocions i com poder expressar-les:

“Ha entès què són les emocions. A mi em costa molt expressar-me, i sobretot explicar-les. Llavors, aquí, com que saben parlar més amb els nens i fan activitats per aprendre-ho, la meva filla sap què són les emocions, com ara la ràbia, la tristesa, tot. Ah, i també com gestionar-les” (M1).

També pensen que les activitats de lleure que realitzen li serveixen per a poder dialogar amb altres infants, aprenen a compartir i a socialitzar. Una de les mares explica que el seu fill s'ha obert més des que està al centre obert, obtenint més eines d'expressió i més habilitats socials que fa un temps.

L'educador explica que, a través de les dinàmiques específiques, es poden treballar diferents temes, com ara l'autoestima, les relacions personals, violència de gènere, relacions respectuoses, salut mental i benestar, l'autoconeixement, l'empatia, etc. Un altre aprenentatge molt important és el quotidià, és a dir, aquelles accions que s'acostumen a portar a terme durant el dia a dia, com podria ser rentar les dents i tenir uns hàbits d'higiene personal, rentar les mans abans dels àpats i després d'anar al lavabo, entre altres:

“Un dels aprenentatges que mirem de potenciar són aquelles que estan relacionats en el quotidià, per a poder establir hàbits d'higiene personal, d'àpats saludables i altres habilitats que es poden servir per al seu dia a dia, alguns dels quals no han estat potenciats o treballats per les famílies. Llavors, des d'aquí

mirem de treballar aquestes mancances, perquè tinguin més autonomia i coneixement en aquest aspecte” (P2).

Finalment, per a poder dissenyar les activitats i programar els trimestres, els professionals se centren a analitzar i observar quines són les necessitats que tenen els diferents membres del grup, i seguidament cercar i plantejar quines activitats es poden realitzar per a treballar-ho i aconseguir així els aprenentatges necessaris. Depenent del grup, de la situació i del moment, es potenciaran unes temàtiques o unes altres:

“La part més important és escoltar als infants, analitzar quines necessitats tenen, i llavors poder programar activitats per a poder donar resposta i un acompanyament. Si observem que un infant té una mancança a l’hora de prendre decisions, per exemple, buscarem activitats per a poder treballar aquesta qüestió i que acabi obtenint les eines necessàries. A més, al ser un treball grupal, no només l’infant que té la necessitat latent se’n beneficia, sinó que també els altres membres del grup en poden obtenir un aprenentatge” (P1).

3.5. Valoració del paper del lleure

Les dues mares que van participar en les entrevistes consideren que les activitats de lleure són importants, sobretot pel fet de poder-se relacionar amb altres persones d’edats similars, creant relacions sanes i obtenint així més habilitats socials. A més, ho valoren positivament també pel fet dels aprenentatges que s’emporten els infants, com ara el coneixement de les emocions i els sentiments i com expressar-los, valors, habilitats socials i personals.

Una de les mares afegeix que les activitats de lleure són positives, perquè els participants es distreuen, gaudeixen i passen una bona estona, amb l’avantatge que aprenen alhora. Considera que el lleure sí que els aporta, ja que explica que el seu fill sempre està content quan torna d’activitats d’oci, pel fet que es troba en un lloc d’estabilitat i de suport, i allà hi aprèn i es nodreix:

“El meu fill no ha tingut una experiència de vida habitual, però amb les activitats de lleure hi està a gust, perquè són un punt estable per la seva vida, que és només d’ell, un punt sòlid, i ell es nodreix d’això. Li aporta coses. Llavors, òbviament és positiu i beneficiós el lleure” (M2).

Pel que fa als infants que van participar en l’entrevista, creuen que el fet de participar en activitats de lleure i d’oci els fa estar més feliços i a gust, ja que creen amistats noves i positives i gaudeixen de les activitats que es fan, alhora que aprenen.

Un dels professionals entrevistats comenta que el lleure és beneficiós pel fet que els hi aporta poder estar en el moment present, evadint-se així de les preocupacions que no els hi corresponen per l’edat que tenen. A més, els aporta benestar emocional, divertint-se

amb les activitats, ja que estan jugant, estan estimulats, obrint-se a un món d'experiències i també estan contents, en un espai on poden tornar a ser infants. Els dos infants han tingut mancances educatives a escala emocional, o afectives, arran de les situacions que han viscut a casa. Així doncs, aquestes activitats han d'estar enfocades al fet que puguin desconnectar i gaudir:

“Llavors el lleure jo crec que els hi fa evadir-se una mica de tot això, dels problemes del dia a dia. Bueno doncs, simplement, els hi dona l'oportunitat de divertir-se i de centrar-se a viure el moment present” (P2).

El lleure educatiu no només és important per les activitats que es porten a terme, sinó que també s'ha de garantir un espai d'escolta, de confiança, amb uns referents positius i amb bons tractes, afegeix una de les educadores. Per obtenir el benestar dels infants, és crucial que aquests estiguin còmodes en l'espai en el qual es troben, i que es formin relacions positives, tant amb els altres participants com amb els referents, potenciant un espai de socialització. Sobretot és crucial, continua l'educadora, que l'espai l'aprofitin els infants, que siguin un lloc tant d'expressió de com estan, de com se senten i de com són ells mateixos, com alhora d'escolta, que el que diguin sigui tingut en compte i validat per les figures de referència:

“Aquests conceptes que acabo d'esmentar; relacions i referents positius, espai de confiança i segur, amb bons tractes, és el que garanteix que hi hagi un oci saludable o no. No és només necessari fer activitats on els infants aprenen, sinó que l'espai sigui l'adequat, perquè d'aquesta manera es nodreixen molt més. El lleure és molt important, però s'han de tenir en compte molts factors perquè potencii el seu factor de protecció” (P1).

Finalment, un altre element sobre el qual els professionals volen destacar és el fet de treballar amb les famílies, oferint així una atenció més individual i específica per als infants. Alhora, des del centre obert es donen eines i recursos a les famílies que així ho demanen, per tal de poder acompanyar-les en el procés educatiu i en les situacions complexes i de vulnerabilitats que poden estar patint els infants. Té molta rellevància poder fer aquest treball conjunt i poder atendre des de diferents perspectives a les necessitats dels infants, i així ho comenta un dels professionals:

“Creiem necessari, i des del centre obert ho potenciem, que les famílies també estiguin presents en algunes de les activitats, creant així una xarxa de suport més forta per als infants. Els hi donem recursos i suport quan ens ho demanen, i, d'aquesta manera, podem fer més partícips a la família del benestar del seu fill o filla” (P2).

4. Discussió

El lleure pot tenir un paper en el benestar dels infants que pateixen maltractament, o que n'han patit. A través d'aquest, tal com comenten Mateo et al. (2019), el treball amb aquest col·lectiu ha d'estar molt centrat a tractar les necessitats que puguin tenir. Els professionals entrevistats del centre obert afirmen que les activitats que es realitzen estan pensades a partir de l'observació i l'anàlisi de les diferents situacions personals dels participants. En les activitats de lleure cal tenir present el grup amb el qual s'està treballant i quines mancances i potencialitats tenen, per tal de fer un treball el més acotat i específic possible, per obtenir el màxim benefici.

Una de les necessitats més presents dels infants que pateixen maltractament, segons Fañanás (2021), és el fet de tenir una “desregulació emocional”, el que significa que algunes de les emocions i sentiments que tenen aquests infants són la tristesa, la por, la ràbia, entre altres, i es poden trobar amb l'adversitat de no saber afrontar-les. Les dues mares entrevistades concorden en explicar que un dels canvis positius que han vist en els seus fills, gràcies a l'oci que realitzen, és el fet d'aprendre què són les emocions i com poder expressar-les. D'aquesta manera, el lleure pot permetre atendre a una problemàtica molt present que tenen els infants que pateixen maltractament.

El lleure ha de ser un espai on hi hagi presents tres elements destacables: la diversió i el fet de gaudir, el descans i el desenvolupament personal; convertint-se així en un dret humà bàsic, que s'ha de garantir a totes les persones (Cuenca, 2011). El mateix autor defensa que a través de l'oci es poden assolir molts aprenentatges diferents, com pot ser la participació, la cohesió social, el coneixement personal, etc. Tal com s'ha pogut comprovar en les entrevistes realitzades, aquesta afirmació és certa. Els educadors narren que el lleure els serveix per desconnectar dels seus malestars i que és un moment per passar-ho bé, alhora que també es potencia l'aprenentatge de diferents temàtiques.

Tal com comenten els infants, asseguren que les activitats que fan en el temps lliure potencia que estiguin més feliços i a gust. S'ho passen bé amb un grup d'iguals i de relacions sanes i positives, i tenen unes figures de referència que són de suport, tot aprenent diferents habilitats per la vida. Així doncs, a través de les activitats de lleure que fan, es garanteixen les tres temàtiques que proposa Cuenca (2011), esmentades anteriorment. La diversió i gaudir amb les diferents activitats que es fan, el descans amb la desconnexió d'altres preocupacions i també tenir l'oportunitat de fer activitats més tranquil·les i tenir estones de repòs, i de desenvolupament personal, amb l'aprenentatge d'habilitats i competències socials i personals.

Els dos educadors entrevistats expliquen que una de les tasques que porten a terme i que potencien és el fet que les famílies també participin en algunes de les activitats que es fan, per tal que es facin partícips en el desenvolupament dels seus fills al centre obert. A més, busca ser un espai d'acompanyament i de suport a aquestes famílies, sempre que així ho necessitin i ho demanin. Aquesta interacció i relació pot ser molt positiva pels infants i

pel seu progrés i creixement, tal com així destaca Bronfenbrenner (1987), a través del model ecològic. En aquest model, l'autor defensa que les interaccions, les relacions i l'acompanyament i el suport de terciaris són necessàries perquè la persona protagonista pugui desenvolupar-se.

Així doncs, el lleure, en aquest cas el centre obert, i la família es troben tant en la primera esfera que l'autor defineix, el microsistema, com en la segona esfera, el mesosistema (Bronfenbrenner, 1987). Convé destacar aquesta segona esfera, ja que, tal com s'ha pogut observar amb les entrevistes, el lleure té un paper important en la vida dels dos infants, sobretot en relació amb la seva participació en el centre obert. Arran d'això, i tenint en compte el model ecològic, s'ha de potenciar el vincle i la relació entre els diferents entorns que tenen un paper valuós pels infants, com són aquests dos contextos esmentats.

L'autor sosté que l'entorn exerceix un rol essencial en funcionar i operar de forma productiva i positiva per tal de ser un entorn constructiu pel creixement de la persona, prenent en consideració les interaccions socials i com es despleguen i es desenvolupen aquestes. El lleure no ha d'actuar com un context independent, sinó que s'ha de relacionar amb altres contextos de la persona protagonista, per poder-ne garantir un major suport per al seu desenvolupament.

Finalment, tal com exposen Nawijn i Veenhoven (2013), hi ha diferents teories que defensen que el lleure pot incidir en la felicitat. Una d'aquestes teories és la teoria de l'objectiu, que comenta que a través del lleure es poden assolir objectius que s'ha marcat una mateixa persona, i aquesta obtenció pot afectar a la felicitat, de manera positiva. Així doncs, es defensa que a través del lleure hi ha una millora de la felicitat. Una altra teoria és la de les necessitats, on es proposa que la felicitat augmenta quan els drets i les necessitats humanes bàsiques estan garantides. Així doncs, el lleure pot ser un instrument per obtenir aquests drets i necessitats, i, per tant, implica que serveix també per augmentar i garantir la felicitat.

Existeixen altres teories, tal com exposen els autors (Nawijn i Veenhoven, 2013) que defensen que el lleure i la felicitat poden anar de costat, i que a través de les activitats de lleure, gràcies a gaudir, a passar-s'ho bé i als aprenentatges, els nivells de felicitat de les persones participants poden augmentar. S'exposa també en les respostes que van donar els dos infants entrevistats, ja que expliquen que fent activitats de lleure s'ho passen bé i són feliços, pel fet que estan a gust i que aprenen. Les mares afegeixen que és gràcies al fet que poden desconnectar de les seves situacions personals, en un espai amb uns referents positius i en un grup d'iguals, portant a terme activitats i dinàmiques on aprenen diferents valors i habilitats i també on divertir-se.

5. Conclusions

El lleure pot tenir un paper positiu en garantir el benestar d'infants que pateixen o que han patit maltractament. Tant els professionals entrevistats com les famílies han comentat que han vist un canvi i una millora en els infants participants, pel fet que des que van en el centre obert, espai on s'acompleixen activitats de lleure, han obtingut aprenentatges, habilitats i valors que són útils pel seu desenvolupament personal.

Els infants han pogut rebre un acompanyament i un suport d'uns referents positius, que procuren atendre a les necessitats que poden tenir, analitzant i observant cada cas específicament. Gràcies a aquest fet, els infants han treballat temes com ara la gestió emocional, l'autoestima, l'autoconeixement, el treball en equip, les relacions positives, etc. Així doncs, aquest és un altre motiu pel qual el lleure pot tenir un paper important en el benestar. S'ha de garantir escoltar als infants i programar i realitzar activitats, dinàmiques i jocs que s'adaptin a les necessitats que puguin tenir. D'aquesta manera, se'n poden beneficiar.

Tot i que les famílies en tinguin una bona consideració, i pensin que el lleure és necessari, no potencien ni fomenten que els seus fills facin diferents activitats extraescolars o d'educació en el lleure, sinó que aquests destinen força part del temps lliure a estar a casa o a l'aire lliure, pel seu compte. A casa, la major part del temps el destinen a les tecnologies o a activitats creatives, essent així els dos eixos més presents en l'oci d'aquests infants. On reben la major educació en el lleure, doncs, és al centre obert.

El lleure és un element que serveix per desconnectar, per gaudir i passar-ho bé, on els infants tenen només la preocupació de ser infants, i poden oblidar-se de les seves situacions personals. Alhora però, no només serveix com a distracció, sinó que també és un lloc d'aprenentatge i de coneixement, fora dels coneixements acadèmics formals. En aquest sentit, hi adquireixen elements que poden utilitzar per al seu dia a dia i per a fer front a situacions que puguin ser causades pel fet de patir, o d'haver patit, maltractament. Així doncs, el lleure pot tenir un paper pel benestar d'aquests infants.

Aquest estudi però ha tingut alguna limitació per a poder afirmar i contrastar si realment el lleure té un paper important o no. Per una banda, en l'estudi s'ha trobat que els infants duen a terme poques activitats de lleure educatiu, i el lloc on més reben aquesta educació és al centre obert, un espai que no és exclusiu per emprar el lleure educatiu com a eina d'intervenció, sinó que treballa des de diferents metodologies. A més, és un servei que està especialitzat en la prevenció i l'objectiu principal és cobrir les necessitats dels infants, fet que es distingeix d'altres organitzacions enfocades en el lleure educatiu.

Per altra banda, per a realitzar l'article hauria estat més valuós poder estudiar un altre cas, i poder-ne comparar tres, ja que hi hagués hagut més diversitat de respostes, i altres perspectives. A més, hauria donat més valor als resultats i a les conclusions. Però, a causa

del poc temps disponible, no s'ha pogut tenir en compte un tercer cas. Lligat amb aquest punt, també hauria sigut interessant poder fer una comparació entre infants que es troben en activitats de lleure i infants que no, per poder tenir diferents perspectives i ponderar si realment el lleure té un paper, o no, en el benestar d'aquests infants. Aquest és un punt que es podria seguir per a una pròxima investigació sobre el tema.

6. Referències bibliogràfiques

Arranz, M. i Torralba, J. (2017). El maltrato infantil por negligència o desatención familiar: conceptualización e intervención. *Prospectiva. Revista de Trabajo Social e Intervención Social* (23), 73 – 95. <https://doi.org/10.25100/prts.v0i23.4587>

Bronfenbrenner, U. (1987). *La ecología del desarrollo humano: Cognición y desarrollo humano*. Paidós.

Cónsola, M., Pàmies, J. i Bertran, M. (2018). L'acció transformadora del centre obert. Aproximació a la percepció social en situacions de menors en risc. *Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa* (70), 98 – 119. <https://doi.org/10.34810/EducacioSocialn70id342324>

Cuenca, M. (2011). El ocio como ámbito de Educación Social. *Educación Social: Tiempos educativos y sociales* (47), 25-40. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3616763>

Fañanás, L. (2021). Maltrato infantil y transtorno mental. *Revista de psiquiatria infanto-juvenil* 38 (4), 1 – 4. <https://doi.org/10.31766/revpsij.v38n4a1>

FEDAIA (2006). Definició de Centre Obert amb criteris de qualitat. *Educació Social. Revista d'intervenció socioeducativa* (32), 118 – 141. <https://raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/165526>

Generalitat de Catalunya. (2022). *Informe estadístic mensual. Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). Desembre de 2022*. [Informe]. https://dretssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/dades-del-sistema-de-proteccio-a-la-infancia-de-catalunya/

Maditinos, D., Papadopoulos, D., Prats, Ll. (2014). The Free Time Allocation and its Relationship with the Perceived Quality of Life (QoL) and Satisfaction with Life (SwL). *Procedia Economics and Finance* (9), 519 – 532. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(14\)00053-7](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00053-7)

Mateo, J., Alonso, I., Garagarza, A. (2019). Joves en situació de vulnerabilitat i lleure. Una oportunitat per a l'acció socioeducativa. *Educació Social: Revista d'Intervenció Socioeducativa* (73), 55 – 71.

<https://doi.org/10.34810/EducacioSocialn73id361298>

Nawijn, J., i Veenhoven, R. (2013). Chapter 11: Happiness Through Leisure. Dins T. Freire (ed.), *Positive Leisure Science: From Subjective Experience to Social Contexts* (p.193-209). https://doi.org/10.1007/978-94-007-5058-6_11

Organització Mundial de la Salut. (2022, setembre 19). *Maltrato infantil*. <https://www.who.int/es/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

Ruiz de Gauna, R. (2012). L'educació en el lleure a l'inici del segle XXI a Catalunya. *Educació Social: L'educació en el lleure: cruïlla de camins* (50), 69 – 79.

<https://raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/255367>